
Fonaments educatius

L'ensenyament del llenguatge a l'escola. Llengua oral, lectura i escriptura

PID_00246307

Llorenç Andreu Barrachina

Material docent de la UOC

Llorenç Andreu Barrachina

Diplomat en Magisteri i llicenciat en Psicopedagogia per la Universitat Jaume I i doctor en Ciència Cognitiva i Llenguatge per la Universitat de Barcelona. Funcionari del cos de mestres d'audició i llenguatge en excedència, actualment és professor agregat de la Universitat Oberta de Catalunya, on dirigeix el màster de Dificultats de l'Aprenentatge i Trastorns del Llenguatge. Codirigeix el Grup de Recerca en Cognició i Llenguatge (GRECIL), que se centra en l'estudi del processament del llenguatge, concretament en la comprensió i producció del llenguatge en adults i en nens amb o sense patologia associada al llenguatge. Estudia els aspectes gramaticals, referencials i conceptuals relacionats amb el processament lingüístic en temps real i el desenvolupament d'aquests processos en nens. Fruit d'aquesta investigació ha publicat diversos articles en revistes internacionals. Ha estat investigador visitant a la Universitat de Pennsilvània, la Universitat de Puerto Rico i la Universitat de Texas a Dallas.

L'encàrrec i la creació d'aquest material docent han estat coordinats pel professor: Llorenç Andreu Barrachina (2017)

Primera edició: setembre 2017
© Llorenç Andreu Barrachina
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2017
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Disseny: Manel Andreu
Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

L'escola és l'espai per excel·lència on el nen desenvolupa la capacitat d'expressió i comprensió. Quan els nens arriben a l'escola per a iniciar l'educació infantil ja són capaços de comunicar-se en llengua oral. Ara bé, l'escola haurà de modelar la seva capacitat d'expressió com si d'una peça de fang es tractés. Haurà de potenciar-ne el desenvolupament i donar-li criteris d'acuracitat. Això serà possible gràcies a les múltiples experiències i situacions en què haurà de participar. A més a més, en aquest període també s'iniciarà el nen en la lectura, encara que sigui molt progressivament. Amb l'inici de l'educació primària, el domini del llenguatge escrit, de la lectura i de l'escriptura es convertiran en un dels grans objectius de tota l'etapa. Els infants recorreran el fascinant camí de la descoberta de l'eina més important que hem creat els humans: el llenguatge. En aquest llarg i intens camí, els docents seran unes peces fonamentals per a avançar en la seva descoberta i el seu aprenentatge.

Aquest material recull com s'ha d'enfocar el treball per a abordar l'ensenyament del llenguatge a l'escola. La seva estructura s'ha organitzat al voltant de les tres expressions lingüístiques que es treballen a les aules: la llengua oral, la lectura i l'escriptura. L'objectiu és proporcionar als educadors unes bases sòlides sobre les quals poder organitzar el treball en aquests àmbits. El material pretén proporcionar, a més a més, propostes sobre estratègies i activitats per tal que es puguin aplicar directament als infants.

Per tant, tracta de cercar l'equilibri entre les bases teòriques i les pràctiques aplicades perquè els docents puguin bastir les llambordes que facin el camí de l'aprenentatge dels nens al més transitable i atractiu possible.

Objectius

Aquest material té com a objectiu principal aportar les bases per al treball del llenguatge a l'escola. Per tant, s'abordarà el treball de la llengua oral, la lectura i l'escriptura a l'entorn escolar per tal de poder assolir aquests objectius generals:

- 1.** Conèixer les fases de l'adquisició i aprenentatge de la llengua oral, lectura i escriptura.
- 2.** Ser capaç de planificar activitats per al desenvolupament de la llengua oral a l'escola.
- 3.** Ser capaç de planificar activitats per a l'ensenyament de la descodificació i la comprensió de la lectura.
- 4.** Ser capaç de planificar activitats per a l'ensenyament de l'escriptura manual, l'ortografia i la producció de textos.

Continguts

Mòdul didàctic 1

L'ensenyament de la llengua oral

Llorenç Andreu Barrachina

1. La llengua oral
2. L'adquisició del llenguatge oral
3. L'ensenyament del llenguatge oral a l'escola
4. L'ensenyament bilingüe i multilingüe

Mòdul didàctic 2

L'ensenyament i l'aprenentatge de la lectura

Llorenç Andreu Barrachina

1. Conceptes bàsics de la lectura
2. Factors ambientals, culturals i socials que afecten l'alfabetització
3. Models de processament lector
4. L'adquisició de la lectura
5. Mètodes per a l'ensenyament de la lectura
6. La descodificació
7. La comprensió de la lectura

Mòdul didàctic 3

L'ensenyament de l'escriptura

Llorenç Andreu Barrachina

1. L'ensenyament i l'aprenentatge de l'escriptura

Bibliografia

Aguado, G.; Cruz-Ripoll, J.; Domezáin, M. (2003). *Comprender el lenguaje haciendo ejercicios* [Understanding the language exercising]. Madrid: Entha Ediciones.

Aguilar, E.; Serra, M. (2004). *AREPA: Anàlisi del Retard de la Parla*. Barcelona: Edicions i Publicacions.

Ajuriaguerra, J. de; Auzias, M.; Denner, A. (1971). *L'écriture de l'enfant. Tome II: La rééducation de l'écriture*. Neuchâtel: Delachaux et Niestlé.

Alegria, J.; Morais, J. (1979). «Le développement de l'habileté d'analyse phonétique consciente de la parole et l'apprentissage de la lecture». *Archives de Psychologie*, 183, 251-270.

Almécija, S.; Alba, D. M.; Moyà-Solà, S. (2012). «The Thumb of Mioce-ne Apes: New Insights From Castell de Barbera (Catalonia, Spain)». *American Journal of Physical Anthropology*, 148, 436-450.

Altmann G. T. M.; Steedman, M. (1988). «Interaction with context during human sentence processing». *Cognition*, 30, 191-238.

Aparici, M.; Díaz, G.; Cortés, M. (1996). «El orden de adquisición de morfemas en catalán y castellano». A: Pérez-Pereira (ed.). *Estudios sobre la adquisición del castellano, catalán, euskera y gallego: actas del I Encuentro Internacional sobre Adquisición de las Lenguas del Estado*. Santiago de Compostel-la.

Athènes, S.; Sallagoïty, I.; Zanone, P.; Albaret, J. (2004). «Evaluating the coordination dynamics of handwriting». *Human Movement Science*, 23(5), 621-641.

Auzias, M.; Ajuriaguerra, J. de (1986). «Les fonctions culturelles de l'écriture et les conditions de son développement chez l'enfant». *Enfance*, 2(3), 145-167.

Beck, I. L.; McKeown, M. G.; Kucan, L. (2002). *Bringing words to life*. Nova York: The Guilford Press.

Benchmarkeducation (2011). *Teaching resources-best practices: Metacognitive strategies, K-8*. Extret de <http://www.benchmarkeducation.com/educational-leader/reading/metacognitivestrategies.html>

Bassedas, E.; Huguet, T.; Solé, I. (1998). *Aprender y enseñar en educación infantil*. Barcelona: Graó.

Bigas, M. (1996). «La enseñanza de la ortografía». *Aula de innovación educativa*, 56, 6-8.

Bigas, M.; Corregig, M. (2008). *Didáctica de la lengua en educación infantil*. Madrid: Síntesis.

Bosch, L. (1984). «El desarrollo fonológico infantil: una prueba para su evaluación». A: M. Siguán, *Estudios sobre psicología del lenguaje infantil* (pàg. 33-58). Madrid: Ediciones Pirámide.

Bosch, L. (1987). *Avaluació del desenvolupament fonològic en nens catalanoparlants de 3 a 7 anys*. Barcelona: PPU.

Bosch, L. (2004). *Evaluación fonológica del habla infantil*. Barcelona: Masson.

Boulware-Gooden, R.; Carreker, S.; Thornhill, A.; Joshi, R. (2007). «Instruction of metacognitive strategies enhances reading comprehension and vocabulary achievement of third-grade students». *Reading Teacher*, 61(1), 70-77.

Brown, R. (1973). *A first language: The early stages*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Burgess S. R.; Hecht, S. A.; Lonigan C. J. (2002). «Relations of home literacy environment to the development of reading-related abilities: A one-year longitudinal study». *Reading Research Quarterly*, 37, 408-426.

Canale, M.; Swain, M. (1980). «Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing». *Applied Linguistics*, 1 (1), 1-47.

Caramazza, A.; Laudanna, A.; Romani, C. (1988). «Lexical access and inflectional morphology». *Cognition*, 28, 297-332.

Chaparro, L. (2016). *Puño y letra en el mundo digital*. Consultat el 15 de març de 2017 a <http://www.agenciasinc.es/Reportajes/Puno-y-letra-en-el-mundo-digital>

Chemin, A. (2014). «Handwriting vs typing: is the pen still mightier than the keyboard?». *The Guardian*. Consultat el 15 de març de 2017 a <https://www.theguardian.com/science/2014/dec/16/cognitive-benefits-handwriting-decline-typing>

Chikalanga, I. (1992). «A suggested taxonomy of inferences for the reading teacher». *Reading in a Foreign Language*, 8, 697-709.

Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: M.I.T. Press.

Coltheart, M. (1978). «Lexical access in simple reading tasks». A: G. Underwood (ed.), *Strategies of Information Processing* (pàg. 151-216). San Diego, CA: Academic Press.

Coltheart, M.; Rastle, K.; Perry, C.; Langdon, R.; Ziegler, J. (2001). «DRC: A dual route cascaded model of visual word recognition and reading aloud». *Psychological Review*, 108, 204-256.

Comajuncosas, A. (2017). *Aprenentatge de l'escriptura: Lletra lligada o lletra de pal*. Treball final de màster. Màster en Societat de la Informació i el Coneixement. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Conboy, B. T.; Kuhl, P. K. (2011). «Impact of second-language experience in infancy: brain measures of first- and second-language speech perception». *Developmental Science*, 14, 242-248.

Cuetos, F. (1990). *Psicología de la lectura*. Madrid: Escuela Española.

Cuetos, F.; Domínguez, A. (2012). *Neurociencia del Lenguaje*. Madrid: Editorial Médica Panamericana.

Davis-Kean, P. E. (2005). «The influence of parent education and family income on child achievement: The indirect role of parental expectations and the home environment». *Journal of Family Psychology*, 19, 294-304.

Dell, G. S. (1986). «A spreading-activation theory of retrieval in sentence production». *Psychological Review*, 93, 283-321.

Departament d'Educació (2004). *L'ús del llenguatge a l'escola: propostes d'intervenció per a l'alumnat amb dificultats de comunicació i llenguatge* (2a ed). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

De Vega, M.; Carreiras, M.; Gutiérrez, M.; Alonso, M. L. (1990). *Lectura y comprensión: una perspectiva cognitiva*. Madrid. Alianza Editorial.

De Houwer, A.; Bornstein, M.; Leach, D. (2005). «Assessing early communicative ability: a cross-reporter cumulative score for the MacArthur CDI». *Journal of Child Language*, 32(4), 735-758.

De Houwer, A.; Bornstein, M.; Putnick, D. (2014). «A bilingual-mono-lingual comparison of children's vocabulary size: Evidence from comprehension and production». *Applied Psycholinguistics*, 35 (6), 1189-1211.

Díez de Ulzurrun, A. (coord.) (2008). *L'aprenentatge de la lectoescriptura des d'una perspectiva constructivista*. Volum I. Barcelona: Graó.

Doverspike, J. (2015). *Ten Reasons People Still Need Cursive*. Consultat el 15 de març a <http://thefederalist.com/2015/02/25/ten-reasons-people-still-need-cursive/>

Fenson, L.; Dale, P. S.; Reznick, J. S.; Thal, D.; Bates, E.; Hartung, J.; Pethick, S.; Reilly, J. (1993). *The MacArthur Communicative Development Inventories: user's guide and technical manual*. San Diego, CA: Singular Publishing Group.

Fernández-Rufete Navarro, A. (2015). «Enseñanza de la ortografía, tratamiento didáctico y consideraciones de los docentes de Educación Primaria de la provincia de Almería». *Investigaciones sobre lectura*, 4, 7-24.

Ferreira, F.; Clifton, C. (1986). «The independence of syntactic processing». *Journal of Memory and Language*, 25, 348-368.

Foy, J. G.; Mann, V. (2003). «Home literacy environment and phonological awareness in preschool children: Differential effects for rhyme and phoneme awareness». *Applied Psycholinguistics*, 24, 59-88.

Frazier, L.; Rayner, K. (1982). «Making and correcting errors during sentence comprehension: Eye movements in the analysis of structurally ambiguous sentences». *Cognitive Psychology*, 14, 178-210.

Frith, U. (1985). «Beneath the surface of developmental dyslexia». A: K. Patterson, J. Marshall, M. Coltheart (eds.), *Surface Dyslexia, Neuropsychological and cognitive studies of of Phonological Reading* (pàg. 301-330). Londres: Erlbaum.

Fromkin, V.A. (1971). «The nonanomalous nature of anomalous utterances». *Language*, 47, 27-52.

García-Madruga, J. A.; Elosúa, M. R.; Gutiérrez, F.; Luque, J. L.; Gárate, M. (1999). *Comprensión lectora y memoria operativa*. Barcelona: Paidós.

Garrett, M. F. (1975). «The analysis of sentence production». A: G. H. Bower (ed.), *The psychology of learning and motivation* (pàg. 133-175). Londres: Academic Press.

Garrett, M. F. (1992). «Disorders of lexical selection». *Cognition*, 42, 143-180.

Garriga, E. (2003). «Cal saber parlar per poder llegir? Llicència d'estudis retribuïda pel Departament d'Ensenyament». Segon document: Adaptació al català del programa «La consciència fonològica en els nens: un programa de classe» de M. J. Adams, B. R. Foorman, I. Lundberg i T. Beeler.

Gernsbacher, M. A. (1997). «Two decades of structure building». *Discourse Processes*, 23, 265-304.

Gernsbacher, M. A.; Faust, M. (1991). «The mechanism of suppression: A component of general comprehension skill». *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 17, 245-262.

Goldman, S. R.; Rakestraw, J. S. (2000). «Structural Aspects of Constructing Meaning from Text». A: M. L. Kamil, P. B. Mosenthal, P. D. Pearson, R. Barr (eds.), *Handbook of Reading Research* (vol. 3, pàg. 311-335). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Gràcia, M.; Benítez, P.; Vega, F.; Domeniconi, C. (2015). «Escala de valoración de la enseñanza del lenguaje oral en contexto escolar: adaptación para

su uso en educación especial». *Revista de Logopedia, Foniatría y Audiología*, 35, 84-94.

Graves, M. (2000). «A vocabulary program to complement and bolster a middle-grade comprehension program». A: B. M. Taylor, M. F. Graves, P. van den Broek (eds.). *Reading for meaning: Fostering comprehension in the middle grades* (pàg. 116-135). Newark, DE: International Reading Association.

Haberlandt, K. F.; Graesser, A. C. (1985). «Component processes in text comprehension and some of their interactions». *Journal of Experimental Psychology*, 114 (3), 357-374.

Hirsch, E. D. (2003). *Reading comprehension requires knowledge-of words and the world: Scientific insights into the fourth-grades slump and the nation's stagnant comprehension scores*. American Federation of Teachers.

Hoff, E. (2003). «The specificity of environmental influence: Socioeconomic status affects early vocabulary development via maternal speech». *Child Development*, 74, 1368-78.

Hoover, W.; Gough, P. (1990). «The simple view of reading». *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 2, 127-160.

Huttenlocher, J.; Vasilyeva, M.; Cymerman, E.; Levine, S. (2002). «Language input and child syntax». *Cognitive Psychology*, 45, 337-374.

Hymes, D. H. (1971). «On linguistic theory, communicative competence, and the education of disadvantaged children». A: M. L. Wax, S. A. Diamond, F. Gearing (eds.), *Anthropological perspectives on education* (pàg. 51-66). Nova York: Basic Books.

Hymes, D. H. (1972). «On communicative competence». A: J. B. Pride, J. Holmes (eds.), *Sociolinguistics* (pàg. 269-293). Londres: Penguin.

Jiménez, J. E. (2012). *Dislexia en español: prevalencia e indicadores cognitivos, culturales, familiares y biológicos*. Madrid: Pirámide.

Juel, C.; Deffes, R. (2004). «Making words stick». *What Research Says About Reading*, 61, 6. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Julián, J. P.; Saborit, C. (2009). *Aplicació Informàtica NAC-ACS II: Adaptació Curricular*. Castelló: Universitat Jaume I.

Johnson, A. D.; Martin, A.; Brooks-Gunn, J.; Petrill, S. A. (2008). «Order in the house! Associations among household chaos, the home literacy environment, maternal reading ability, and children's early reading». *Merrill Palmer Quarterly*, 54(4), 445-472.

Jones, S. S.; Smith, L. B. (2005). «Object name learning and object perception: A deficit in late talkers». *Journal of child language*, 32 (1), 223-240.

Kintsch, W.; Van Dijk, T. A. (1978). «Toward a model of text comprehension and production». *Psychological Review*, 85(5), 363-394.

Kiuru, N.; Pakarinen, E.; Vasalampi, K.; Silinskas, G.; Aunola, K.; Poikkeus, A. M.; Nurmi, J. E. (2014). «Task-focused behavior mediates the associations between supportive interpersonal environments and students' academic performance». *Psychological Science*, 25, 1018-1024.

León, J. A.; Pérez, O. (2003). «Taxonomías y tipos de inferencias». A: J. A. León (coord.), *Conocimiento y Discurso: Claves para inferir y comprender* (pàg. 45-66). Madrid: Pirámide.

Leseman, P. P. M.; de Jong, P. F. (1998). «Home literacy: Opportunity, instruction, cooperation, and social-emotional quality predicting early reading achievement». *Reading Research Quarterly*, 33(3), 294-318.

Levelt, W. J. M. (1983). «Monitoring and self-repair in speech». *Cognition*, 14, 41-104.

Levelt, W. J. M. (2001). «Spoken word production: A theory of lexical access». *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 98, 13464-13513.

Lieberman I. Y.; Shankweiler D.; Liberman A. M. (1989). «The alphabetic principle and learning to read». A: D. Shankweiler, I. Y. Liberman (eds.), *Phonology and reading disability: Solving the reading puzzle* (pàg. 1-33). Ann Arbor: University of Michigan Press.

Lonigan, C. J.; Burgess, S. R.; Anthony, J. L.; Barker, T. A. (1998). «Development of phonological sensitivity in 2- to 5-year-old children». *Journal of Educational Psychology*, 90, 294-311.

Llauradó, A.; Tolchinsky, L. (2013). «The growth of the text-embedded lexicon in Catalan from childhood to adolescence». *First Language*, 33(6), 628-653.

MacDonald, M. C.; Pearlmutter, N. J.; Seidenberg, M. S. (1994). «The lexical nature of syntactic ambiguity resolution». *Psychological Review*, 101(4), 676-703.

Marslen-Wilson, W.; Welsh, A. (1978). «Processing interactions and lexical access during word recognition in continuous speech». *Cognitive Psychology*, 10, 29-63.

McClelland, J. L.; Elman, J. L. (1986). «The TRACE model of speech perception». *Cognitive Psychology*, 18, 1-86.

Molfese, V.; DiLalla, L.; Bunce, D. (1997). «Prediction of the intelligence test scores of 3- to 8-year-old children by home environment, socioeconomic status, and biomedical risks». *Merrill-Palmer Quarterly*, 43, 219-234.

Molina, S. (1981). *Enseñanza y aprendizaje de la lectura*. Madrid: CEPE.

- Monfort, M.; Juárez, A.** (1987). *El niño que habla*. Madrid: CEPE.
- Monfort, I.; Monfort, M.** (2013). «Inferencias y comprensión verbal en niños con trastornos del desarrollo del lenguaje». *Revista de Neurología*, 56 (supl. 1), S141-S146.
- Mueller, P. A.; Oppenheimer, D. M.** (2014). «The Pen Is Mightier Than the Keyboard: Advantages of Longhand Over Laptop Note Taking». *Psychological Science*, 25(6), 1159-1168.
- Norris, D.** (1994). «Shortlist: A connectionist model of continuous speech recognition». *Cognition*, 52(3), 189-234.
- Olson, R. K.; Keenan J. M.; Byrne B.; Samuelsson, S.** (2014). «Why do children differ in their development of reading and related skills?». *Scientific Studies of Reading*, 18, 38-54.
- Palacios, J.; Marchesi, C.; Coll, C.** (1991). *Desarrollo psicológico y educación I*. Madrid: Alianza Psicología.
- Pavez, M. M.; Coloma, C. J.; Maggiolo, M.** (2008). *El desarrollo narrativo en niños*. Barcelona: Ars Médica.
- Pérez-Pérez, E.** (2013). *Diagnóstico e intervención en las dificultades evolutivas del lenguaje oral*. Barcelona: Lebón.
- Perfetti, C. A.; Landi, N.; Oakhill, J.** (2005). «The acquisition of reading comprehension skill». A: M. J. Snowling, C. Hulme (eds.), *The science of reading: A handbook* (pàg. 227-247). Oxford: Blackwell.
- Portellano Pérez, J. A.** (2001). *La disgrafía*. Madrid: CEPE.
- Rigal, R.** (2006). *Educación motriz y educación psicomotriz en Preescolar y Primaria*. Barcelona: INDE.
- Rigo, E.** (2005). *Las dificultades de aprendizaje escolar. Manual práctico de estrategias y toma de decisiones*. Barcelona: Grupo Ars XXI de Comunicacion.
- Ripoll, J. C.** (2015). «Una clasificación de las inferencias pragmáticas orientada a la didáctica». *Investigaciones sobre Lectura*, 4, 107-122.
- Ripoll, J. C.** (2016). Material del curs *Estratègies i activitats per a treballar la comprensió lectora*. Barcelona.
- Ripoll, J. C.; Aguado, G.** (2016). Cuatro patas para mejorar la comprensión lectora. *Educación y Orientación*, 4, 38-40.
- Rius, M.** (2016, 20 de març). «El boli ja no escriu. Les conseqüències de la societat digital». Barcelona: *La Vanguardia*, pàg. 34-36.
- Rodríguez-Ferreiro, J.** (2013). «La lectura». A: Andreu (coord.), *L'adquisició de la lectura i les seves dificultats*. Barcelona: UOC.

Rosenblum, S.; Livneh-Zirinsky, M. (2008). «Handwriting process and product characteristics of children diagnosed with developmental coordination disorder». *Human Movement Science*, 27, 200-214.

Sacks, H.; Schegloff, E. A.; Jefferson, G. (1974). «A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation». *Language*, 50, 696-735.

Samuel, A. G. (1997). «Lexical activation produces potent phonemic percepts». *Cognitive Psychology*, 32, 97-127.

Sánchez-Cano, M. (1999). *Aprenent i ensenyant a parlar. Ajuda al llenguatge i la comunicació a l'escola*. Lleida: Pagès editors.

Sánchez, M. L.; Coveñas, R. (2011). *Dislexia: Un enfoque multidisciplinar*. Alacant: ECU.

Sameroff, A. J.; Seifer, R.; Baracos, R.; Zax, M.; Greenspan, S. (1987). «Intelligence quotient scores of 4-year old children: Social-environmental risk factors». *Pediatrics*, 79(3), 343-350.

Scarborough, H. (2001). «Connecting early language and literacy to later reading (dis)abilities: Evidence, theory, and practice». A: S. B. Neuman, D. K. Dickinson (eds.), *Handbook of Early Literacy* (pàg. 97-100). Nova York: Guilford Press.

Schreuder, R.; Baayen, R. H. (1995). «Modeling morphological processing». A: L. B. Feldman (ed.), *Morphological aspects of language processing* (pàg. 131-154). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Schiff, R.; Calif, S. (2004). «An academic intervention program for EFL university students with reading disabilities». *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 48 (2), 102-113.

Scott, J. A.; Nagy, W. E. (1997). «Understanding the definitions of unfamiliar verbs». *Reading Research Quarterly*, 32.

Seidenberg, M. S.; McClelland, J. L. (1989). «A distributed, developmental model of word recognition and naming». *Psychological Review*, 96, 523-568.

Sénéchal, M.; Le Fevre, J.; Hudson, E.; Lawson, P. (1996). «Knowledge of storybooks as a predictor of young children's vocabulary». *Journal of Educational Psychology*, 88, 520-536.

Serra, M.; Serrat, E.; Solé, R.; Bel, A.; Aparici, M. (2000). *La adquisición del lenguaje*. Barcelona: Ariel.

Shapiro, T. R. (2013). «Cursive handwriting is disappearing from public schools». *The Washington Post*. Consultat el 15 març de 2017 a https://www.washingtonpost.com/local/education/cursive-handwriting-disappearing-from-public-schools/2013/04/04/215862e0-7d23-11e2-a044-676856536b40_story.html?utm_term=.57c819b7c7fc

- Siguan, M.; Vila, I.** (2014). *Multilingüisme i educació*. Barcelona: UOC.
- Solé, I.** (1992). *Estrategias de lectura*. Barcelona: Graó.
- Soler, O.** (2013). «Dificultats en l'aprenentatge grafomotor de l'escriptura». A: L. Andreu, J. Serra, O. Soler, L. Tolchinsky (2013). *Les dificultats de l'aprenentatge de l'escriptura i de les matemàtiques*. Barcelona: Editorial UOC.
- Soler, O.; Aparici, M.; Castellà, J.; Ramis, Y.; Sotoca, C.** (2013). «Evolution of graphomotor parameters in Kindergarten children's handwriting». A: H. Switzer, S. Foulke (eds.). *Kindergartens. Teaching methods, expectations and current challenges* (pàg. 105-122). Nova York: Nova Publishers.
- Stahl, S. A.; Richek, M. A.; Vandevier, R. J.** (1991). «Learning meaning vocabulary through listening: A sixth-grade replication». A: J. Zutell; S. McCormick (eds.). *Learner factors/teacher factors: Issues in literacy research and instruction: Fortieth Yearbook of the National Reading Conference* (pàg.185-192) Chicago, IL: The National Reading Conference.
- Taft, M.; Forster, K.** (1975). «Lexical storage and retrieval of prefixed words». *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 14, 638-647.
- Tanenhaus, M. K.; Trueswell, J. C.** (1995). «Sentence Comprehension». A: Eimas i Miller (eds.), *Handbook in Perception and Cognition, Volume 11: Speech Language and Communication* (pàg. 217-262). Cambridge, MA: Academic Press.
- Teberosky, A.** (1992). *Aprendiendo a escribir*. Barcelona: Horsori.
- Texas Center for Reading and Language Arts** (2002). *Teacher reading academy*. Austin: University of Texas at Austin and the Texas Education Agency.
- Tolchinsky, L.** (2013). «L'aprenentatge de l'escriptura i les seves dificultats». A: L. Andreu, J. Serra, O. Soler, L. Tolchinsky (2013). *Les dificultats de l'aprenentatge de l'escriptura i de les matemàtiques*. Barcelona: Editorial UOC.
- Trueswell, J. C.; Tanenhaus, M. K.; Garnsey, S.** (1994). Semantic influences on parsing: Use of thematic role information in syntactic ambiguity resolution. *Journal of Memory and Language*, 33, 285-318.
- Tyler, L. K.; Marslen-Wilson, W. D.; Rentoul, J.; Hanney, P.** (1988). «Continuous and discontinuous access in spoken word-recognition: The role of derivational prefixes». *Journal of Memory and Language*, 27, 368-381.
- Van Bergen, E.; van Zuijen, T. L.; Bishop, D. V. M.; de Jong, P. F.** (2016). «Why are home-literacy environment and children's reading skills associated? What parental skills reveal». *Reading Research Quarterly*, 52 (2), 147-160.
- Van den Broek, P.; Gustafson, M.** (1999). «Comparison and memory for texts: three generations of reading research». A: S. R. Goldman, A. C. Graesser,

P. van den Broek, *Narrative Comprehension, Causality and Coherence: Essays in Honor of Tom Trabasso* (pàg. 15-34). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Vaughn, S.; Dimino, J.; Schumm, J. S.; Bryant, D. (2001). *From clunk to click: Collaborative Strategic Reading*. Longmont, CO: Sopris West .

Vellutino, F.; Tunmer, W.; Jaccard, J.; Chen, R. (2007). «Components of reading ability: Multivariate evidence for a convergent skills model of reading development». *Scientific Studies of Reading*, 11(1), 3-32.

Vilà, M.; Castellá, J. M. (2014). *Enseñar la competencia oral en clase*. Barcelona: Graó.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge: Harvard University Press.

Wurm, L. H.; Samuel, A. G. (1997). «Lexical inhibition and attentional allocation during speech perception: Evidence from phoneme monitoring». *Journal of Memory & Language*, 36(2), 165-187.

Zeeuw, E. L.; de Geus, E. J. C.; Boomsma, D. I. (2015). «Meta-analysis of twin studies highlights the importance of genetic variation in primary school educational achievement». *Trends in Neuroscience and Education*, 4 (3), 69-76.

Zesiger, P. (1995). *Écrire. Approches cognitive, neuropsychologique et développementale*. París: Presses Universitaires de France.

Zesiger, P.; Deonna, T.; Mayor, C. (2000). «L'acquisition de l'écriture». *Enfance*, 3, 295-304.

Zwaan, R. A.; Rapp, D. N. (2006). «Discourse comprehension». A: M. A. Gernsbacher, M. J. Traxler (eds.), *Handbook of psycholinguistics* (pàg. 725-764).

